

Piotr Ochman¹

Uniwersytet Wrocławski

ORCID ID: 0000-0001-5590-3299

ROLA RADCY PRAWNEGO JAKO OBROŃCY Z WYBORU W POSTĘPOWANIU PRZYGOTOWAWCZYM

ABSTRACT

The role of attorney-at-law as defense counsel of choice in pre-trial proceedings

This article aims to present selected issues related to the participation of an attorney-at-law in pre-trial proceedings in criminal cases as a defense counsel of choice (excluding offense cases, fiscal offenses and fiscal crimes), taking into account the relevant rights and obligations of attorneys-at-law in connection with the provision of legal assistance set by the regulations of the Act on Attorneys-at-Law, the Polish Code of Criminal Procedure, as well as rules of professional deontology, particularly the Code of Ethics for Attorneys-at-Law.

Keywords: attorney-at-law, defense counsel of choice, pre-trial proceedings, defense in criminal cases, Code of Ethics for Attorneys-at-Law

Słowa kluczowe: radca prawny, obrońca z wyboru, postępowanie przygotowawcze, obrona w sprawach karnych, Kodeks Etyki Radcy Prawnego

¹ Radca prawny, adiunkt na Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego. Pracuje w Katedrze Kryminologii i Nauk o Bezpieczeństwie. Adres do kontaktu: piotr.ochman@-uwr.edu.pl.

1.

Wykonywanie zawodu radcy prawnego to świadczenie pomocy prawnej polegającej na: udzielaniu porad i konsultacji prawnych, sporządzaniu opinii prawnych, opracowywaniu projektów aktów prawnych oraz występowaniu przed urzędami i sądami. Jedną z form świadczenia pomocy prawnej jest występowanie w charakterze obrońcy. Pomoc prawna tego rodzaju może być świadczona przez radcę prawnego w ramach wykonywania przez niego zawodu na podstawie umowy cywilnoprawnej, w kancelarii radcy prawnego oraz w spółce², pod warunkiem wszakże, że radca prawny nie pozostaje w stosunku pracy³.

2.

Umożliwienie radcom prawnym pełnego udziału w postępowaniu karnym, tj. występowanie zarówno w charakterze pełnomocnika i obrońcy w postępowaniu w sprawach o wykroczenia, wykroczenia skarbowe, przestępstwa i przestępstwa skarbowe, nastąpiło dopiero wraz z wejściem w życie ustawy z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego i niektórych innych ustaw⁴, która to z dniem 1 lipca 2015 r. rozszerzyła uprawnienia radców prawnych w zakresie postępowania karnego na obronę w postępowaniu w sprawach o przestępstwa, przestępstwa skarbowe i wykroczenia skarbowe. Słusznie projektodawcy przedmiotowych zmian legislacyjnych (oczekiwanych od dłuższego czasu przez korporację radców prawnych⁵) przyjęli w szczególności, że brak jest zasadniczych różnic pomiędzy prawniczymi zawodami zaufania publicznego (adwokatami i radcami prawnymi), a wymagania ustawowe stawiane kandydatom do wykonywania zawodu radcy prawnego w zakresie prawa i postępowania karnego są wysoce restrykcyjne, dając gwarancję należytego wykonywania przez radcę prawnego obowiązków

2 Spółkami, w których ramach radca prawny może wykonywać zawód, są spółki: (1) cywilna lub jawna, w których współnikami są radcowie prawni, adwokaci, rzecznicy patentowi, doradcy podatkowi lub prawnicy zagraniczni wykonujący stałą praktykę na podstawie przepisów ustawy z dnia 5 lipca 2002 r. o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej; (2) partnerska, w której partnerami są radcowie prawni, adwokaci, rzecznicy patentowi, doradcy podatkowi lub prawnicy zagraniczni wykonujący stałą praktykę na podstawie przepisów ustawy z dnia 5 lipca 2002 r. o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej; (3) komandytowa lub komandytowo-akcyjna, w której komplementariuszami są radcowie prawni, adwokaci, rzecznicy patentowi, doradcy podatkowi lub prawnicy zagraniczni wykonujący stałą praktykę na podstawie przepisów ustawy z dnia 5 lipca 2002 r. o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej. Wyłącznym przedmiotem działalności wskazanych wyżej spółek powinno być świadczenie pomocy prawnej.

3 Zakaz ten nie dotyczy pracowników badawczych i badawczo-dydaktycznych.

4 Dz.U. z 2013 r. poz. 1247, z późn. zm. Wskazana ustawa znowelizowała m.in. ustawę z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych oraz ustawę z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego.

5 Zob. A. Bereza, *Ewolucja statusu radcy prawnego w postępowaniu karnym*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2016, nr 3, s. 67–75.

obrońcy w postępowaniu karnym⁶. Nie bez znaczenia jest także fakt, że znacząco wzrosła liczba prawników profesjonalnych, co pozwoliło na szerszą realizację prawa do obrony w postępowaniu karnym *sensu largo*. Zgodnie bowiem z przepisem art. 42 ust. 2 Konstytucji RP⁷ każdy, przeciw komu prowadzone jest postępowanie karne, ma prawo do obrony we wszystkich stadiach postępowania. Elementem prawa do obrony jest prawo do korzystania z pomocy obrońcy, które wyraża się w szczególności w uprawnieniu do wyboru obrońcy lub korzystania z obrońcy z urzędu na zasadach określonych w ustawie. Prawo to wyrażone jest także w szczególności w przepisie art. 6 ust. 3 lit. c Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności⁸, art. 14 ust. 3 lit. d Międzynarodowego paktu praw obywatelskich i politycznych⁹, a także art. 48 ust. 2 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej¹⁰. Udział radcy prawnego w charakterze obrońcy w postępowaniu karnym stanowi emanację prawa oskarżonego do obrony, a także przyjęcie przez radcę prawnego odpowiedzialności za należyte i sumienne, wynikające z wiedzy prawniczej oraz zasad etyki, świadczenie pomocy prawnej, ochronę interesu oskarżonego, w tym zwłaszcza urzeczywistnianie prawa oskarżonego do obrony materialnej w postępowaniu karnym.

3.

O prawie do ustanowienia obrońcy podejrzany powinien być pouczony już przed pierwszym przesłuchaniem (art. 300 § 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego¹¹). Nawiązanie stosunku obrończego pomiędzy radcą prawnym a podejrzanym następuje wskutek udzielenia upoważnienia do obrony¹². Upoważnienie to przybiera postać

6 Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny i niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 870, s. 153–154. Zob. także M. Komar-Zabłocka, *Status radcy prawnego w procesie karnym w świetle nowelizacji z 27.09.2013 r.*, „Ius et Administratio” 2014, nr 1, s. 24–26; D. Jagiełło, *Udział radcy prawnego w procesie karnym po nowelizacji k.p.k. z 27 września 2013 r.*, „Ius Novum” 2015, nr 1, s. 71–78.

7 Dz.U. nr 78 poz. 483, z późn. zm.

8 Dz.U. z 1993 r. nr 61, poz. 284, z późn. zm. (dalej: EKPC), którego treść jest następująca: Każdy oskarżony o popełnienie czynu zagrożonego karą ma co najmniej prawo do [...] bronięcia się osobiście lub przez ustanowionego przez siebie obrońcę, a jeśli nie ma wystarczających środków na pokrycie kosztów obrony – do bezpłatnego korzystania z pomocy obrońcy wyznaczonego z urzędu, gdy wymaga tego dobro wymiaru sprawiedliwości.

9 Dz.U. z 1977 r. nr 38, poz. 167, którego treść jest następująca: Każda osoba oskarżona o popełnienie przestępstwa ma prawo, na zasadach pełnej równości, co najmniej do następujących gwarancji [...] bronięcia się osobiście lub przez obrońcę przez siebie wybranego; do otrzymania informacji, jeżeli nie posiada obrońcy, o istnieniu powyższego prawa oraz posiadania obrońcy wyznaczonego dla niej w każdym przypadku, kiedy interesy sprawiedliwości tego wymagają, bez ponoszenia kosztów obrony w przypadkach, kiedy oskarżony nie posiada dostatecznych środków na ich pokrycie.

10 Dz.Urz. UE seria C z 2016 r., nr 202, s. 389, którego treść jest następująca: Każdemu oskarżonemu gwarantuje się poszanowanie prawa do obrony.

11 Dz.U. z 2022 r. poz. 1375, z późn. zm., dalej k.p.k.

12 Upoważnienie takie powinno zawierać co najmniej imię i nazwisko podejrzanego i obrońcy oraz zakres udzielonego upoważnienia do obrony, a także podpis podejrzanego. Nie ma przeszkód, aby zakres ten sformułowany był jako upoważnienie „do obrony w sprawach karnych”. Warto wskazać, że zgodnie

jednostronnego oświadczenia woli, którym osoba uprawniona udziela szczególnego rodzaju pełnomocnictwa do podejmowania działań obrończych¹³. Wskazane wyżej zdarzenie prawne (czynność prawna) jest konsekwencją stosownych ustaleń (umowy) określających zakres upoważnienia oraz inne warunki świadczenia pomocy prawnej, w tym wynagrodzenie (art. 8 ust. 4 ustawy o radcach prawnych¹⁴)¹⁵. Słusznie zauważa się w literaturze, że dopiero łączne zaistnienie wskazanych wyżej zdarzeń prawnych konstytuuje stosunek obrończy, gdyż obrońca w pewnych sytuacjach może odmówić podjęcia się tych obowiązków¹⁶. Zgodnie z przepisem art. 43 Kodeksu Etyki Radcy Prawnego radca prawny obowiązany jest wykonywać czynności zawodowe wyłącznie na podstawie umowy zawartej z klientem¹⁷, a podejmując się świadczenia pomocy prawnej, obowiązany jest przed przystąpieniem do czynności zawodowych ustalić z klientem zakres usługi, wysokość wynagrodzenia lub sposób jego wyliczenia, a także zasady ponoszenia opłat i wydatków¹⁸. Najczęściej obrońcę ustanawia sam podejrzany, jeżeli ma on status nieletniego¹⁹ lub ubezwłasnowolnionego, obrońca może być ustanowiony przez jego przedstawiciela ustawowego lub osobę, pod której pieczęą pozostaje (art. 76 k.p.k.). W przypadku natomiast, gdy podejrzany jest pozbawiony wolności, do czasu osobistego ustanowienia przez niego obrońcy obrońca może być ustanowiony także przez inną osobę, o czym niezwłocznie zawiadamia się podejrzanego.

4.

Przyjmując upoważnienie do obrony, radca prawny powinien zweryfikować, czy dysponuje wystarczającym czasem do wykonywania tych obowiązków i czy posiada odpowiednie doświadczenie w sprawach danego rodzaju, a w konsekwencji czy jest w stanie

z przepisem art. 84 § 1 k.p.k. ustanowienie obrońcy uprawnia go do działania w całym postępowaniu, nie wyłączając czynności po uprawomocnieniu się orzeczenia, jeżeli nie zawiera ograniczeń. Takie ograniczenie może przykładowo dotyczyć określonego stadium postępowania (np. postępowanie przygotowawcze) lub też czynności podejmowanej w ramach tego postępowania (np. sporządzenie zażalenia i udział w posiedzeniu w przedmiocie tymczasowego aresztowania). Nie jest warunkiem koniecznym oznaczenie sprawy poprzez podanie jej sygnatury (por. D. Świecki, *Czynności procesowe obrońcy i pełnomocnika w sprawach karnych*, Warszawa 2010, s. 38).

13 D. Świecki, *Czynności procesowe obrońcy...*, s. 41.

14 Dz.U. z 2022 r. poz. 1166, z późn. zm., dalej ustawa o radcach prawnych.

15 R.A. Stefański, *Nawiązanie i ustanie stosunku obrończego w świetle nowelizacji kodeksu postępowania karnego*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2015, nr 4, s. 112.

16 R.A. Stefański, *Nawiązanie i ustanie stosunku obrończego...*, s. 113.

17 Zasada ta doznaje ograniczenia, gdy sprawa zostanie powierzona radcy prawnemu na podstawie przepisów prawa przez sąd lub inny organ lub na podstawie umowy z podmiotem wykonującym zadania publiczne w zakresie świadczenia nieodpłatnej pomocy prawnej, a także w innych przypadkach określonych w przepisach prawa.

18 Ponadto, zgodnie z § 19 ust. 1 Regulaminu wykonywania zawodu radcy prawnego, umowa o świadczenie pomocy prawnej zawarta z klientem powinna w szczególności określać zakres pomocy prawnej, wysokość wynagrodzenia lub sposób jego ustalenia oraz zasady ponoszenia opłat i wydatków, a także zasady komunikacji z klientem.

19 Od 15 lutego 2024 r. na skutek zmiany przepisu art. 76 k.p.k. przez ustawę o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2013 r. poz. 818) uprawnienie takie przysługiwać będzie podejrzanemu, który nie ukończył 18 lat.

realnie umożliwić podejrzanemu korzystanie z jego prawa do obrony. Jakkolwiek radca prawny nie może odmówić udzielenia pomocy prawnej poprzez występowanie w charakterze obrońcy (art. 22 ust. 1 ustawy o radcach prawnych), to jednak może się od tego obowiązku uwolnić wyłącznie z ważnych powodów. Pojęcie to nie zostało zdefiniowane w języku prawnym, niemniej jednak niewątpliwie do przyczyn uzasadniających odmowę świadczenia pomocy prawnej w powyższym zakresie można zaliczyć zdarzenia faktycznie uniemożliwiające radcy prawnemu podjęcie się prowadzenia sprawy (przykładowo zdarzenia losowe, plany urlopowe, choroba²⁰) czy też wynikające z przepisów Kodeksu postępowania karnego (np. przepis art. 77 lub 85 k.p.k.), ustawy o radcach prawnych (np. przepis art. 15) lub Kodeksu Etyki Radców Prawnych (np. przepis art. 26 lub 27)²¹. Ponadto, zgodnie z przepisem art. 12 ust. 2 Kodeksu Etyki Radców Prawnych, radca prawny nie może podjąć się prowadzenia sprawy, jeżeli nie posiada wystarczającej wiedzy lub doświadczenia. W literaturze słusznie wskazuje się, że „podjęcie się prowadzenia sprawy, której poziom skomplikowania jest wysoki, bazując jedynie na posiadanej wiedzy czy jedynie na posiadanym doświadczeniu (...) może prowadzić do odpowiedzialności dyscyplinarnej, o ile w związku z brakiem odpowiedniego doświadczenia (czy wiedzy) radca prawny nie zapewni należytej ochrony prawnej interesu klienta”²². Jakkolwiek zapewnienie ochrony interesów mocodawcy jest tutaj niewątpliwie nadrzędne, to brak odpowiedniej wiedzy lub doświadczenia wpływać może również na postrzeganie korporacji radców prawnych w kontekście przygotowania do pełnienia funkcji obrońcy w postępowaniu karnym.

Stosunki pomiędzy radcą prawnym a klientem powinny być oparte na zaufaniu (art. 45 Kodeksu Etyki Radców Prawnych). Wynika to zarówno z istoty zawodu radcy prawnego, jak i prawnej kwalifikacji relacji występującej pomiędzy radcą prawnym a jego mandantem²³. W sytuacji braku zaufania stron stosunku obrończego jego nawiązanie, jak i dalsze trwanie jest bezcelowe i sprzeczne z zasadami wykonywania zawodu radcy prawnego. Okolicznościami podważającymi zaufanie do klienta mogą być przykładowo nie tylko podawanie przez klienta informacji nieprawdziwych lub zatajanie prawdziwych informacji dotyczących sprawy, celowe wprowadzanie radcy prawnego

²⁰ W tym kontekście wskazać należy, że zgodnie z przepisem art. 21 ust. 1 radca prawny w celu sprawnego wykonywania funkcji obrońcy może udzielić substytucji nie tylko innemu radcy prawnemu, ale także adwokatowi, prawnikowi zagranicznemu wykonującemu stałą praktykę w zakresie wynikającym z ustawy o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej. Ponadto radca prawny, z uwzględnieniem ograniczeń wskazanych w przepisie art. 35¹ ustawy o radcach prawnych, może po sześciu miesiącach aplikacji radcowskiej upoważnić do zastępowania go aplikanta radcowskiego. Bardziej ograniczone jest prawo do upoważnienia aplikanta adwokackiego, gdyż wchodzi ono w grę wyłącznie, jeżeli radca prawny jest współnikiem w spółce adwokacko-radcowskiej (art. 35¹ ust. 5 ustawy o radcach prawnych). W wyroku Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 3 czerwca 2015 r., AKa 64/15, wskazano, że oskarżony nie jest uprawniony do cofnięcia udzielonej przez występującego w sprawę obrońcę substytucji, gdyż podmiotem ustanawiającym substytutą jest nie oskarżony, lecz ustanowiony przez niego obrońca (SIP LEX nr 1768710).

²¹ Zob. B. Sołtys, *Komentarz do art. 22, [w:] Ustawa o radcach prawnych. Komentarz*, red. T. Scheffler, Warszawa 2022, nb 5.

²² J. Sobótka, *Komentarz do art. 12, [w:] Kodeks Etyki Radcy Prawnego. Komentarz*, red. T. Scheffler, Warszawa 2023, nb 8.

²³ W. Chróścik, *Komentarz do art. 45, [w:] Kodeks Etyki Radcy Prawnego*, red. T. Scheffler, nb 2.

w błąd, ale także publiczne krytykowanie radcy prawnego, nieinformowanie o czynnościach lub uzgodnieniach samodzielnie podejmowanych przed organem procesowym²⁴.

Szczególnym przypadkiem nakazującym odmowę świadczenia przez radcę prawnego pomocy prawnej jako obrońca w postępowaniu karnym jest konflikt interesów. Radca prawny ma bowiem korporacyjny obowiązek unikania konfliktu interesów, który to służy zapewnieniu niezależności, a także dochowaniu tajemnicy zawodowej oraz lojalności wobec klienta (art. 10 ust. 1 Kodeksu Etyki Radcy Prawnego). Przypadki, w których występuje konflikt interesów, określone zostały w przepisach art. 26–30 Kodeksu Etyki Radcy Prawnego i należą do nich w szczególności sytuacje, w których: (1) wykonywanie czynności zawodowych naruszałoby tajemnicę zawodową lub stwarzało znaczne zagrożenie jej naruszenia, ograniczałoby niezależność radcy lub stwarzało znaczne zagrożenie jej naruszenia, albo gdy posiadana przez niego wiedza o sprawach innego klienta lub osób, na których rzecz uprzednio wykonywał czynności zawodowe, dawałaby klientowi nieuzasadnioną przewagę; (2) radca prawny wykonuje zawód w kancelarii wspólnie z innymi radcami prawnymi lub osobami, z którymi na podstawie przepisów prawa może wspólnie wykonywać zawód i ktokolwiek z nich znajduje się w sytuacji konfliktu interesów; (3) radca prawny, jego osoba najbliższa lub pozostająca w stosunku zależności brała lub bierze udział w postępowaniu w jakimkolwiek charakterze lub jeżeli sprawa dotyczy radcy prawnego, adwokata lub innej osoby, z którą radca prawny może na podstawie przepisów prawa wspólnie wykonywać zawód – o ile wykonują czynności zawodowe w tym samym czasie na rzecz tego samego klienta lub radca prawny był albo pozostaje w bliskich stosunkach z przeciwnikiem swojego klienta lub osobą zainteresowaną niekorzystnym dla klienta rozstrzygnięciem sprawy, bądź osoba najbliższa radcy prawnemu jest pełnomocnikiem strony przeciwnej lub wykonywała na jej rzecz w tej sprawie inną pomoc prawną; (4) interesy klientów radcy prawnego są sprzeczne w tej samej sprawie lub sprawie z nią związanej lub przeciwnik klienta jest również klientem radcy prawnego w jakiegokolwiek sprawie bądź interesy klienta radcy prawnego są sprzeczne z interesami osób, na których rzecz radca prawny uprzednio wykonywał czynności zawodowe w tej samej sprawie lub w sprawie z nią związanej; (5) w danej sprawie lub sprawie z nią związanej pomiędzy klientem a radcą prawnym lub osobą mu najbliższą istnieje konflikt interesów lub znaczne ryzyko jego wystąpienia. Radca prawny przed przystąpieniem do pełnienia funkcji obrońcy obowiązany jest do zbadania, czy nie występuje konflikt interesów, a w przypadku jego stwierdzenia – do odmowy świadczenia pomocy prawnej. Jeżeli natomiast konflikt interesów ujawni się w czasie świadczenia pomocy prawnej w danej sprawie, radca prawny obowiązany jest z niej zrezygnować, a w szczególności wypowiedzieć upoważnienie do obrony (art. 30a Kodeksu Etyki Radcy Prawnego). Przepisy k.p.k. nie zawierają zakazu obrony kilku podejrzanych. Zakaz taki występuje dopiero wówczas, gdy interesy podejrzanych pozostają w sprzeczności (art. 85 § 1 k.p.k.). W orzecznictwie sądowym wskazuje się przykładowo, że sprzeczność taka obejmuje sytuacje, w których: oskarżeni, pozostając pod wspólnym zarzutem, odpowiadają równocześnie w jednym postępowaniu, jak również przy tożsamości zarzutu postępowanie wobec tych osób ze względów technicznych wyodrębniono w różnych fazach, nawet wówczas,

²⁴ *Ibidem*, nb 3.

kiedy co do jednej z nich postępowanie prawomocnie zakończono²⁵; wspólny obrońca kilku oskarżonych preferuje interesy jednego z nich kosztem innego i z tej przyczyny doradza temu ostatniemu ograniczenie bądź inne deformacje wyjaśnień²⁶; obrona jednego oskarżonego wymaga podważenia zaufania do twierdzeń drugiego, nawet tylko z pewnej fazy postępowania lub twierdzeń z pozoru ubocznych, a przez to może prowadzić do postawienia go w niekorzystnej sytuacji procesowej²⁷; wyjaśnienia jednego z oskarżonych lub dowody przezeń powoływane i ich ocena godzą w interes drugiego oskarżonego²⁸; oskarżeni wzajemnie pomawiają się o takie, a nie inne zachowania, obciążają się nawzajem w postępowaniu karnym, gdy reprezentuje ich jeden obrońca²⁹; interes żadnego ze współbronionych oskarżonych nie będzie należycie reprezentowany, gdyż obrońca uwikłany w sytuację kolizyjną w sposób bardziej lub mniej świadomy szukał będzie w swej taktyce obrończej tzw. złotego środka, pozostawiając poza zakresem obrończej aktywności kwestie sporne lub drażliwe, a tym samym nie spełni powinności obrończych wobec żadnego z oskarżonych³⁰; dochodzi do wzajemnego obciążania się oskarżonych, jak również do sprzeczności w zakresie relacji przebiegu zdarzenia³¹. W przypadku gdy dojdzie do sytuacji, w której obrońca – pomimo zaistnienia kolizji interesów – podejmie się obrony podejrzanego w postępowaniu przygotowawczym, organ postępowania przygotowawczego winien niezwłocznie zawiadomić o tym fakcie prezesa sądu właściwego do rozpoznania sprawy, który stwierdzając sprzeczność, wydaje zarządzenie, w którym określa termin do ustanowienia innych obrońców (art. 85 § 2 i 3 k.p.k.). Na wskazaną decyzję procesową przysługuje zażalenie (art. 85 § 2 w zw. z art. 466 § 2 k.p.k.)³².

Przed rozpoczęciem wykonywania czynności zawodowych radca prawny obowiązany jest dowiedzieć się od klienta, czy w tej samej sprawie działa lub działał już na jego rzecz inny radca prawny (art. 53 ust. 1 Kodeksu Etyki Radcy Prawnego). W przypadku gdy radca prawny zostanie poinformowany, że podejrzany posiada już trzech obrońców, niezależnie od sposobu powstania takiego stosunku obrończego³³, nie powinien podejmować się obrony lub też, zwracając podejrzanemu uwagę w tym zakresie, powinien upewnić się, czy ostateczna liczba obrońców nie będzie naruszała przepisu art. 77 k.p.k. Zgodnie bowiem z jego treścią oskarżony może mieć nie więcej niż trzech obrońców³⁴.

25 Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 17 lutego 2000 r., II AKa 24/00, „Prokuratura i Prawo” 2000, nr 9, poz. 21, s. 13.

26 Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 20 kwietnia 2000 r., II AKa 32/00, KZS 2000, nr 6, poz. 26, s. 16.

27 Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 czerwca 2002 r., II KKN 229/00, Legalis nr 358189.

28 Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 kwietnia 2010 r., II KK 268/09, OSNwSK 2010, nr 1, poz. 881.

29 Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 27 sierpnia 2013 r., WZ 22/13, Legalis nr 733454.

30 Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 25 kwietnia 2019 r., II AKz 161/19, KZS 2019, nr 4, poz. 51.

31 Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 5 kwietnia 2023 r., II AKa 324/21, Legalis nr 2951926.

32 Zob. także wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 28 kwietnia 2022 r., SK 53/20, Dz.U. z 2022 r. poz. 958.

33 Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 stycznia 2005 r., V KK 309/04, OSNKW 2005, nr 2, poz. 19, s. 40.

34 Słusznie wskazuje się w literaturze, że chodzi o „ograniczenie liczby obrońców występujących w postępowaniu w tym samym czasie. W toku całego postępowania oskarżony może mieć więcej niż trzech obrońców, którzy występują na różnych jego etapach. Jedynie więcej niż trzech nie może go reprezentować

Trafnie wskazuje się w literaturze, że prawo wyboru obrońcy w przypadku upoważnienia przez oskarżonego więcej niż trzech obrońców przysługuje właśnie temu podmiotowi, a „obrońcy nie mają w tym zakresie nic do powiedzenia”³⁵. Dopiero w przypadku, gdy w sprawie występuje więcej niż trzech obrońców, a podejrzany nie podjął decyzji w tej sprawie, organ procesowy winien podjąć stosowną decyzję procesową w tym zakresie i nie dopuścić kolejnego³⁶. Regułą w tym przypadku powinno być dopuszczenie do udziału tych obrońców, których upoważnienie do obrony zostało przedstawione organowi procesowemu jako pierwsze³⁷. Niezależnie od powyższego w przypadku wielości obrońców, wstępując do sprawy, radca prawny powinien (art. 53 ust. 1 Kodeksu Etyki Radcy Prawnego): poinformować działającego w sprawie radcę prawnego o podjęciu się świadczenia pomocy prawnej w tej sprawie, ustalić z nim oraz klientem zasady współpracy, o ile jest to uzasadnione interesem klienta lub tego on oczekuje, a także nie podejmować działań mających na celu podważenie zaufania klienta wobec dotychczas działającego radcy prawnego.

Naruszenie przez radcę prawnego obowiązku świadczenia pomocy prawnej może skutkować jego odpowiedzialnością zawodową (art. 64 ust. 1 w zw. z art. 22 ust. 1 ustawy o radcach prawnych). W każdym przypadku odmowa podjęcia się świadczenia pomocy prawnej oceniana być musi na podstawie okoliczności konkretnego przypadku, z uwzględnieniem konkretnych uwarunkowań sprawy i przyczyn³⁸. Ponadto radca prawny, rezygnując ze świadczenia pomocy prawnej, obowiązany jest uczynić to w takim czasie, by klient dla ochrony swoich interesów mógł skorzystać z pomocy prawnej innej osoby (art. 47 Kodeksu Etyki Radcy Prawnego). W takim przypadku radca prawny obowiązany jest dokonać czynności niecierpiących zwłoki, których zaniechanie wiązałoby się z nieodwracalnym uszczerbkiem dla interesu klienta.

5.

Upoważnienie do obrony może być sporządzone na piśmie albo ustnie poprzez złożenie oświadczenia do protokołu organu prowadzącego postępowanie karne, którym w przypadku postępowania przygotowawczego może być prokurator, Policja, Straż Graniczna, Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Krajowa Administracja Skarbowa, Centralne Biuro Antykorupcyjne, Żandarmeria Wojskowa, Inspekcja Handlowa, Państwowa

w tym samym czasie” (D. Drajewicz, *Komentarz do art. 77, [w:] Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz. Art. 1–424*, red. D. Drajewicz, Warszawa 2020, nb 2).

35 R.A. Stefański, *Komentarz do art. 77, [w:] Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz do art. 1–166*, red. S. Zabłocki, Warszawa 2017, nb 1.

36 K. Eichstaedt, *Komentarz do art. 77, [w:] Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz aktualizowany*, red. D. Świecki, LEX/el. 2023, nb 1.

37 R.A. Stefański, *Komentarz do art. 77, [w:] Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz do art. 1–166*, red. S. Zabłocki, Warszawa 2017, nb 1.

38 B. Sołtys, *Komentarz do art. 22, [w:] Ustawa o radcach prawnych. Komentarz*, red. T. Scheffler, Warszawa 2022, nb 6.

Inspekcja Sanitarna czy też Prezes Urzędu Komunikacji Elektronicznej (art. 312 i 325d k.p.k.). W przypadku, gdy upoważnienie do obrony sporządzone jest na piśmie, zazwyczaj składane jest organowi procesowemu wraz z podjęciem pierwszej czynności w sprawie, do której radca został wyznaczony, lub też wraz z pismem stanowiącym zgłoszenie obrońcy w danym postępowaniu, które może także – w zależności od stadium postępowania przygotowawczego – zawierać przykładowo wnioski o wyrażenie zgody na udostępnienie akt postępowania przygotowawczego (art. 156 § 5 k.p.k.), zawiadomianie o czasie i miejscu przeprowadzania czynności procesowych (art. 117 § 1 k.p.k.), wydanie uwierzytelnionego odpisu każdego orzeczenia dotyczącego podejrzanego (art. 157 § 1 k.p.k.), wydanie kopii protokołów przesłuchania podejrzanego, a także czynności, w której podejrzaný uczestniczył lub miał prawo uczestniczyć (art. 157 § 3 k.p.k.), sporządzenie uzasadnienia postanowienia o przedstawieniu zarzutów i jego doręczenie (art. 313 § 3 k.p.k.) czy też końcowe zaznajomienie z materiałami postępowania (art. 321 § 1 k.p.k.).

6.

Aby podejrzaný mógł realnie skorzystać z prawa do obrony, musi mieć odpowiednią ilość czasu i możliwości przygotowania obrony, w tym także z udziałem obrońcy (art. 6 ust. 3 lit. b EKPC). Urzeczywistnieniem tej gwarancji jest niewątpliwie prawo do kontaktowania się z obrońcą w dowolny sposób (zarówno bezpośrednio, jak i pośrednio), w tym także bez obecności innych osób³⁹. Uprawnienie to doznaje pewnych ograniczeń w odniesieniu do podejrzanego tymczasowo aresztowanego w postępowaniu przygotowawczym. Prokurator bowiem, udzielając zezwolenia na porozumiewanie się tymczasowo aresztowanego z obrońcą, może zastrzec w szczególnie uzasadnionych wypadkach, jeżeli wymaga tego dobro postępowania przygotowawczego, że będzie przy tym obecny sam lub osoba przez niego upoważniona. Ponadto organ ten może również zastrzec kontrolę korespondencji podejrzanego z obrońcą. Wskazane zastrzeżenia nie mogą być utrzymywane ani dokonane po upływie 14 dni od dnia tymczasowego aresztowania podejrzanego. W konsekwencji brak jest *de lege lata* możliwości odmowy udzielenia tzw. widzenia obrońcy z podejrzanym czy też kontaktowania się podejrzanego z obrońcą telefonicznie lub korespondencyjnie (art. 73 § 1 k.p.k. i art. 215 § 1 k.k.w.). Co do zasady tymczasowo aresztowany może uzyskać widzenie z obrońcą po wydaniu zarządzenia o zgodzie na widzenie przez organ, do którego dyspozycji pozostaje (art. 217 § 1 k.k.w.)⁴⁰. W postępowaniu przygotowawczym organem

³⁹ Zob. także przepis art. 215 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy, dalej: k.k.w. (Dz.U. z 2023 r. poz. 127, z późn. zm.).

⁴⁰ Zarządzenie o zgodzie na widzenie podlega wykonaniu również po otrzymaniu zawiadomienia o przekazaniu tymczasowo aresztowanego do dyspozycji innego organu, chyba że nowy organ dysponujący zarządzi inaczej (§ 99 ust. 6 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 lipca 2023 r. w sprawie czynności administracyjnych związanych z wykonywaniem tymczasowego aresztowania oraz kar i środków przymusu skutkujących pozbawieniem wolności oraz dokumentowania tych czynności, Dz.U. z 2023 r. poz. 1741).

tym jest prokurator prowadzący postępowanie⁴¹. Zgoda na widzenie tymczasowo aresztowanego z obrońcą może uprawniać do widzenia jednokrotnego lub wielokrotnego, co pozostaje w gestii organu, do którego dyspozycji podejrzany pozostaje, podobnie jak określenie terminu jej ważności⁴². Niewątpliwie jednak w celu zapobieżenia konieczności występowania z wnioskami o kolejne widzenia z tymczasowo aresztowanym zasadne wydaje się wyraźne wskazanie w treści wniosku o udzielenie zgody na widzenia, iż chodzi o zgodę na widzenia wielokrotne. Udzielenie obrońcy widzenia z tymczasowo aresztowanym, wobec którego nie stosuje się przepisów o wykonywaniu kary pozbawienia wolności, następuje na podstawie legitymacji służbowej oraz zarządzenia o zgodzie na widzenie wydanego przez organ dysponujący⁴³ (§ 99 ust. 1 rozporządzenia). Widzenia odbywają się w godzinach urzędowania administracji jednostki penitencjarnej, w pomieszczeniach przeznaczonych do dokonywania czynności procesowych, natomiast za zgodą dyrektora jednostki penitencjarnej widzenie może być zrealizowane w innym czasie i miejscu (§ 99 ust. 4 rozporządzenia). Nie ma również przeszkód, aby tymczasowo aresztowany kontaktował się z obrońcą telefonicznie za pomocą samoinkasującego aparatu telefonicznego. Warunkiem kontaktu tymczasowo aresztowanego z obrońcą jest uprzednie poinformowanie na piśmie dyrektora aresztu śledczego przez obrońcę o numerze telefonu, pod którym można nawiązać z nim kontakt, lub wskazanie tego numeru telefonu w zarządzeniu o zgodzie na korzystanie z samoinkasującego aparatu telefonicznego wydanym przez organ, do którego dyspozycji tymczasowo aresztowany pozostaje (art. 217c k.k.w.)⁴⁴.

7.

Obrońca, jako podmiot umożliwiający realizację prawa do obrony przez podejrzanego, może podejmować czynności procesowe wyłącznie na jego korzyść (art. 86 § 1 k.p.k.), co wynika z jego statusu procesowego jako przedstawiciela procesowego tej strony procesu karnego. Nie jest on stroną procesu karnego, a stosunek obrończy nie wyczerpuje się wyłącznie w cywilnoprawnym stosunku pełnomocnictwa, lecz wyznaczają go także przepisy k.p.k. oraz regulacje zawodowe osób pełniących funkcje obrońcy w postępowaniu karnym. W konsekwencji stosunek tego rodzaju wykazuje także charakter publiczny, który wyraża

41 W wypadku gdy tymczasowo aresztowany pozostaje do dyspozycji kilku organów, wymagana jest zgoda na widzenie każdego z nich, chyba że organy te zarządzają inaczej. Wskazać jednak należy, że w literaturze fachowej postuluje się, aby zasada powyższa nie miała zastosowania do obrońców (M. Gąsiorowska, *Nieprawidłowe praktyki w zakresie zarządzania zgodą na widzenie wydawanej obrońcy*, „Palestra” 2005, nr 1–2, s. 85–86).

42 Zob. § 189 ust. 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 kwietnia 2015 r. – Regulamin wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury (Dz.U. z 2016 r. poz. 508, z późn. zm.).

43 W przypadku widzenia z tymczasowo aresztowanym, wobec którego stosuje się przepisy o wykonywaniu kary pozbawienia wolności, następuje ono na podstawie legitymacji służbowej.

44 Zarządzenie o zgodzie na korzystanie z samoinkasującego aparatu telefonicznego do kontaktu z obrońcą uprawnia do wielokrotnego kontaktu i obowiązuje do chwili zakończenia wykonywania tymczasowego aresztowania, bez względu na zmianę organu, do którego dyspozycji tymczasowo aresztowany pozostaje.

się w obowiązku świadczenia pomocy prawnej zgodnie z powołanymi przepisami⁴⁵. Zgodnie z art. 8 Kodeksu Etyki Radcy Prawnego radca prawny, świadcząc pomoc prawną, postępuje lojalnie i kieruje się dobrem klienta w celu ochrony jego praw. Jak wskazuje się w literaturze, „prawa klienta powinny być dla radcy prawnego zasadniczo priorytetowe w stosunku do innych praw czy interesów, w tym interesu publicznego czy nawet interesu samego radcy prawnego. Radca prawny powinien tych praw bronić profesjonalnie, bez względu na ewentualne konsekwencje, które mogłyby go dotknąć”⁴⁶. Ocena działania obrońcy na korzyść podejrzanego powinna być dokonywana *ex ante*⁴⁷ z uwzględnieniem układu procesowego, w jakim dane czynności zostały podjęte⁴⁸. W konsekwencji „niedopuszczalny z mocy ustawy i nie podlega rozpoznaniu wniesiony przez obrońcę zwykły środek odwoławczy, względnie nadzwyczajny środek zaskarżenia, werbalnie deklarujący zaskarżenie orzeczenia na korzyść oskarżonego, to o innym w istocie kierunku”⁴⁹. W literaturze fachowej czynności dokonywane przez obrońcę na niekorzyść podejrzanego traktowane są jako czynności bezskuteczne (dokonane przez osobę nieuprawnioną) lub jako niedopuszczalne z uwagi na to, iż czynione są w złej wierze⁵⁰. W powyższym zakresie pozycja obrońcy jest samodzielna i niezależna od podejrzanego. Oznacza to, że podejrzany jest uprawniony do podejmowania czynności procesowych niezależnie lub obok obrońcy. Nie oznacza to jednak, że podejrzany jest zawsze zobowiązany do działania samodzielnie i niezależnie od obrońcy. Słusznie zatem wskazał Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 6 listopada 2007 r., III KZ 105/0, że uchybienie obrońcy „nie jest równoznaczne z uchybieniem oskarżonego jako strony. Obrońca to nie pełnomocnik, którego niekorzystne skutki działania lub zaniechania, podjętego w ramach umocowania, rozciągają się na reprezentowanego”⁵¹. Ponadto w postanowieniu z 24 czerwca 2020 r., IV KZ 21/20, Sąd Najwyższy stwierdził, że „zawinione niedotrzymanie terminu zawitego przez obrońcę jest przyczyną niezależną od oskarżonego, uzasadniającą przywrócenie terminu zawitego do dokonania czynności procesowej. Nieuprawnionym jest zakładanie, że oskarżony niejako nie licząc na dokonanie odpowiednich czynności procesowych przez swojego obrońcę, powinien je podejmować sam z zachowaniem stosownych terminów. Z przepisu art. 86 § 2 k.p.k. wynika bowiem jedynie, że działania obrońcy nie wyłączają działań samego oskarżonego, nie zaś, że oskarżony jest zobligowany do działania zawsze samodzielnie i niezależnie o działań swego procesowego zastępcy”⁵². Rzecz jasna również naruszenie przepisu art. 86 § 1 k.p.k. przez radcę prawnego będącego obrońcą może stanowić podstawę jego odpowiedzialności dyscyplinarnej.

45 Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 27 stycznia 1994 r., WO 11/94 (OSNKW 1994, nr 5–6, poz. 36, s. 48) oraz powołane w nim postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 14 sierpnia 1952 r. (KZ 97/52, ZO 72/52).

46 A. Woroniecka, *Komentarz do art. 8*, [w:] *Kodeks Etyki Radcy Prawnego. Komentarz*, red. T. Scheffler, Warszawa 2023, nb 10.

47 K. Boratyńska, P. Czarnecki, *Komentarz do art. 86*, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. A. Sakowicz, Warszawa 2023, nb 4.

48 Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 marca 1997 r., IV KKN 326/96, „Monitor Prawniczy” 1997, nr 8, s. 6.

49 Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 7 października 2020 r., IV KS 24/20, Legalis nr 2556257.

50 K. Boratyńska, P. Czarnecki, *Komentarz do art. 86*, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. A. Sakowicz, Warszawa 2023, nb 5.

51 Biul. SN Pr. Kar. 2008 nr 1.

52 Legalis nr 2574115.

8.

Organy procesowe prowadzą postępowanie i dokonują czynności z urzędu (art. 9 § 1 k.p.k.), a organ powołany do ścigania przestępstw jest obowiązany do wszczęcia i przeprowadzenia postępowania przygotowawczego (art. 10 § 1 k.p.k.). Niemniej jednak, zgodnie z przepisem art. 9 § 2 k.p.k., strony i inne osoby bezpośrednio zainteresowane mogą składać wnioski o dokonanie również tych czynności, które organ może lub ma obowiązek podejmować z urzędu. obrońca jest uprawniony do składania wniosków o dokonanie czynności w postępowaniu przygotowawczym (art. 315 § 1 i 325a § 2 k.p.k.), w tym do złożenia wniosku dowodowego (art. 167 k.p.k.). Wniosek obrońcy o przeprowadzenie określonych dowodów i dopuszczenie do udziału w czynnościach prokurator rozpatruje niezwłocznie (§ 167 ust. 1 Regulaminu wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury). Z uwagi na fakt, że inicjatywa dowodowa obrońcy ograniczona jest poprzez zasadę działania na korzyść podejrzanego (art. 86 § 1 k.p.k.), w przypadku złożenia wniosku dowodowego na niekorzyść podejrzanego wniosek taki jako niedopuszczalny powinien być oddalony (art. 170 § 1 pkt 1 k.p.k.). Składając wniosek dowodowy w imieniu podejrzanego, obrońca powinien wskazać stosowny środek dowodowy (np. przesłuchanie) i źródło dowodowe (np. dane personalne zawnioskowanego świadka) oraz tezę dowodową, a zatem okoliczność, która ma być udowodniona (art. 169 § 1 k.p.k.). Możliwe jest również określenie sposobu przeprowadzenia dowodu. Ponadto wniosek dowodowy może zmierzać do wykrycia lub oceny właściwego dowodu (art. 169 § 2 k.p.k.). W realiach postępowania przygotowawczego wniosek dowodowy zazwyczaj składany jest na piśmie, chociaż nie ma przeszkód, aby został złożony ustnie do protokołu podczas np. czynności przesłuchania podejrzanego. Uwzględniając wniosek dowodowy w postępowaniu przygotowawczym, organ procesowy nie musi wydawać konkretnej decyzji o uwzględnieniu wniosku dowodowego, już samo bowiem przystąpienie do przeprowadzenia dowodu lub podjęcie czynności poprzedzających w tym zakresie (np. wezwanie świadka) świadczy o wprowadzeniu dowodu do procesu⁵³. Wyłącznie w przypadku dopuszczenia dowodu z opinii biegłego istnieje obowiązek wydania postanowienia spełniającego warunki określone w przepisie art. 194 k.p.k. Warto wskazać, że składanie wniosków dowodowych w postępowaniu przygotowawczym nie jest ograniczone żadnym terminem i taki wniosek może być złożony nawet po upływie trzydniowego terminu po zaznajomieniu z materiałami postępowania przygotowawczego (art. 321 § 5 k.p.k.)⁵⁴. Z kolei w przypadku oddalenia wniosku dowodowego wydaje się postanowienie, które jednak nie jest zaskarżalne. Warto jednak wskazać, że „postanowienie w przedmiocie przeprowadzenia dowodu, pozytywne bądź negatywne, nie uzyskuje prawomocności materialnej i może być zmienione [...] zwłaszcza wtedy, gdy po wydaniu postanowienia ujawnią się nowe okoliczności”⁵⁵. obrońca podejrzanego jest także uprawniony do udziału w czynnościach procesowych przeprowadzanych w postępowaniu przygotowawczym, co nie wyklucza osobistego

53 D. Gruszecka, *Komentarz do art. 170*, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, Warszawa 2023, nb 17.

54 K. Boratyńska i in., *Komentarz do art. 169*, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. A. Sakowicz, Warszawa 2023, nb 6.

55 Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 28 kwietnia 2011 r., V KK 316/10, Legalis nr 433527.

udziału w nich podejrzanego (art. 86 § 2 k.p.k.)⁵⁶. Do czynności tych można przykładowo zaliczyć: przesłuchanie podejrzanego, świadka, biegłego i kuratora, przeprowadzenie oględzin, eksperymentu, konfrontacji oraz okazania, zaznajomienie podejrzanego z materiałami zebranymi w postępowaniu przygotowawczym, posiedzenie sądu w postępowaniu przygotowawczym. W przypadku uwzględnienia wniosku obrońcy lub podejrzanego o dokonanie danej czynności (w tym wniosku dowodowego) nie można obrońcy odmówić wzięcia w niej udziału (art. 315 § 2 k.p.k.). Obrońca ma także prawo wzięcia udziału w czynnościach niepowtarzalnych, np. okazaniu, oględzinach, chyba że zachodzi niebezpieczeństwo utraty lub zniekształcenia dowodu w razie zwłoki (art. 316 § 1 k.p.k.). Ponadto ma także prawo wzięcia udziału w innych czynnościach postępowania przygotowawczego po zgłoszeniu stosownego żądania w tym zakresie (art. 317 § 1 k.p.k.). Zgodnie z § 167 ust. 2 Regulaminu wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury, jeżeli w żądaniu dopuszczenia do udziału w czynnościach procesowych nie sprecyzowano, o jakie czynności chodzi, należy wezwać składającego żądanie do wskazania, w jakich czynnościach postępowania przygotowawczego chce uczestniczyć. W szczególnie uzasadnionym wypadku prokurator może postanowieniem odmówić dopuszczenia do udziału w czynności ze względu na ważny interes śledztwa (art. 317 § 2 k.p.k.). O treści postanowienia o odmowie dopuszczenia do udziału w czynnościach postępowania przygotowawczego zawiadamia się składającego żądanie. Zgodnie jednak z art. 318 k.p.k. w przypadku, gdy dopuszczono dowód z opinii biegłych albo instytucji naukowej lub specjalistycznej, m.in. podejrzanemu i jego obrońcy doręcza się postanowienie o dopuszczeniu tego dowodu i zezwala na wzięcie udziału w przesłuchaniu biegłych oraz na zapoznanie się z opinią, jeżeli złożona została na piśmie⁵⁷.

9.

Obrońca w postępowaniu przygotowawczym jest także uprawniony do przeglądania akt sprawy oraz sporządzania z nich odpisów lub kopii, w tym uwierzytelnionych⁵⁸. Prawo to jednak nie jest nieograniczone, gdyż przesłankami negatywnymi w powyższym zakresie

⁵⁶ Wskazać jednak należy, że ograniczenia w zakresie udziału podejrzanego występują w czynności przesłuchania nieletnich świadków lub pokrzywdzonych w niektórych kategoriach przestępstw, jak również pokrzywdzonego w sprawach o przestępstwa określone w art. 197–199 Kodeksu karnego. W takim przypadku uczestniczyć w powyższych czynnościach może wyłącznie obrońca (zob. art. 185a–185c k.p.k.). Również w przypadku niestawiennictwa podejrzanego należycie zawiadomionego o czynności procesowej, niezależnie od przyczyny, nie stoi na przeszkodzie przeprowadzeniu tej czynności, jeżeli stawił się jego obrońca, przy czym nie dotyczy to czynności, w której udział podejrzanego jest obowiązkowy (art. 117 § 3a k.p.k.).

⁵⁷ Podejrzanego pozbawionego wolności nie sprowadza się, gdy spowodowałyby to poważne trudności.

⁵⁸ Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 września 2015 r. w sprawie wysokości opłaty za wydanie kopii dokumentów oraz uwierzytelnionych odpisów z akt sprawy (Dz.U. z 2015 r. poz. 1566): (1) za wydanie kopii dokumentów z akt sprawy pobiera się opłatę w wysokości 1 zł za każdą stronę kopii, a w przypadku wydania kopii na informatycznym nośniku danych opłatę tę powiększa się o 6 zł za każdy wydany nośnik (§ 2); (2) za wydanie kopii dokumentów elektronicznych na informatycznym nośniku danych pobiera się opłatę w wysokości 6 zł za każdy wydany nośnik (§ 3); za wydanie uwierzytelnionego odpisu z akt sprawy pobiera się opłatę w wysokości 6 zł za każdą stronę uwierzytelnionego odpisu (§ 4).

są potrzeba zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania lub ochrona ważnego interesu państwa. W postępowaniu przygotowawczym zarządzenie w przedmiocie udostępnienia akt w zakresie wskazanym powyżej wydaje prowadzący postępowanie (art. 156 § 1 k.p.k.). Uwzględnienie i odmowa uwzględnienia wniosku o udostępnienie akt sprawy, sporządzenie z nich odpisów i kopii oraz odpłatne wydanie uwierzytelnionych odpisów lub kopii następuje w formie zarządzenia, w którym należy dokładnie określić zakres i sposób udostępnienia akt oraz sporządzenia lub wydania z nich odpisów lub kopii (§ 143 Regulaminu wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek prokuratury). Na odmowę udostępnienia akt (w całości lub w części) w postępowaniu przygotowawczym podejrzanemu przysługuje zażalenie. W przypadku, gdy zarządzenie w przedmiocie odmowy udostępnienia akt wydane zostało przez prokuratora, zażalenie przysługuje do sądu właściwego do rozpoznania sprawy w pierwszej instancji (art. 159 w zw. z art. 329 § 1 k.p.k.). Z kolei, jeżeli wskazana decyzja procesowa wydana została przez organ nieprokuratorski, zażalenie przysługuje do prokuratora sprawującego nadzór nad postępowaniem (art. 465 § 3 k.p.k.). Jakkolwiek dostęp do akt w toku postępowania przygotowawczego może być przez organ procesowy reglamentowany, to w razie złożenia przez podejrzanego lub jego obrońcę wniosku o końcowe zaznajomienie z materiałami postępowania prowadzący postępowanie powiadamia podejrzanego i obrońcę o terminie końcowego zaznajomienia, pouczając ich o prawie uprzedniego przejrzenia akt w terminie odpowiednim do wagi lub zawiłości sprawy, określonym przez organ procesowy (art. 321 § 1 k.p.k.)⁵⁹. Warto wskazać, że termin zaznajomienia podejrzanego z materiałami postępowania powinien być tak wyznaczony, aby od daty doręczenia zawiadomienia o nim podejrzanemu i jego obrońcy upłynęło co najmniej siedem dni (art. 321 § 2 k.p.k.). Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 22 września 1995 r., I KZP 31/95, wskazuje „prawo do osobistego zapoznania się przez podejrzanego z materiałami zebranymi w toku postępowania przygotowawczego w granicach uzasadnionych rzeczowymi potrzebami tej czynności”⁶⁰. Jakkolwiek uchwała ta podjęta została na gruncie Kodeksu postępowania karnego z 1969 r., wydaje się, że zawarte w niej wskazówki w przedmiocie realizacji prawa do zapoznania się z aktami postępowania zachowują obecnie aktualność i niewątpliwie kryteriami delimitującymi powyższe uprawnienie są w szczególności: obszerność i skomplikowanie materiału dowodowego, czytelność tego materiału⁶¹, jak również indywidualne zdolności percepcyjne podejrzanego. W konsekwencji, jak wskazał Sąd Najwyższy w powyżej cytowanym orzeczeniu, „organ procesowy powinien określić czas i stworzyć odpowiednie warunki techniczno-organizacyjne umożliwiające podejrzanemu swobodne zapoznanie się z aktami sprawy”. W czynnościach zaznajomienia podejrzanego z materiałami postępowania ma prawo uczestniczyć obrońca, przy czym nieusprawiedliwione niestawiennictwo podejrzanego lub jego obrońcy nie tamuje dalszego postępowania (art. 321 § 3 i 4 k.p.k.). Warto wskazać, że „po powiadomieniu tymczasowo aresztowanego podejrzanego i jego obrońcy o terminie końcowego zaznajomienia się z materiałami postępowania prokurator nie może utrzymywać ograniczeń w zakresie

59 Akta mogą być także udostępnione w formie elektronicznej.

60 OSP 1996, nr 1, poz. 11.

61 Jakkolwiek obecnie przeważa pismo komputerowe, to wciąż zdarzają się akta spraw, w których dokumenty sporządzane są piśmem odręcznym.

swobodnego porozumiewania się podejrzanego ze swoim obrońcą, nawet jeżeli termin 14 dni, o jakim mowa w art. 73 § 4 k.p.k., jeszcze nie upłynął⁶². W terminie trzech dni od daty zaznajomienia podejrzanego z materiałami postępowania podejrzanym lub jego obrońcą mogą składać wnioski o uzupełnienie śledztwa (art. 321 § 5 k.p.k.).

10.

W toku postępowania przygotowawczego wobec podejrzanego mogą być stosowane różnego rodzaju środki przymusu (np. środki zapobiegawcze, zabezpieczenie majątkowe), w związku z którymi obrońca będzie zobligowany do podejmowania czynności faktycznych oraz procesowych na rzecz swojego mocodawcy. Mogą one być związane z uczestnictwem w czynnościach procesowych dotyczących podejrzanego. Przykładowo, zgodnie z przepisem art. 249 § 3 k.p.k., przed zastosowaniem środka zapobiegawczego sąd albo prokurator stosujący środek przesłuchuje oskarżonego, chyba że jest to niemożliwe z powodu jego ukrywania się lub jego nieobecności w kraju. Należy dopuścić do udziału w przesłuchaniu ustanowionego obrońcę, jeżeli się stawi. Przy czym zawiadomienie obrońcy o terminie przesłuchania nie jest obowiązkowe, chyba że oskarżony o to wnosi, a nie utrudni to przeprowadzenia czynności. Na postanowienie w przedmiocie środka zapobiegawczego przysługuje zażalenie (art. 252 k.p.k.). Obrońca podejrzanego może również składać w każdym czasie wnioski o uchylenie lub zmianę zastosowanego wobec podejrzanego środka zapobiegawczego (art. 254 § 1 k.p.k.). Zgodnie z powołanym przepisem w postępowaniu przygotowawczym w przedmiocie wskazanego wniosku powinien rozstrzygnąć prokurator w terminie trzech dni od jego złożenia. Na postanowienie w przedmiocie wniosku zażalenie przysługuje wyłącznie jednak wówczas, gdy wniosek został złożony po upływie co najmniej trzech miesięcy od dnia wydania postanowienia w przedmiocie środka zapobiegawczego (art. 254 § 2 k.p.k.).

11.

Podjęcie przez organ procesowy określonego rozstrzygnięcia merytorycznego lub zaniechanie jego podjęcia w toku postępowania przygotowawczego mogą podlegać zaskarżeniu. Zgodnie z przepisem art. 465 § 2 k.p.k. na postanowienie (zarządzenie – art. 466 § 1 k.p.k.) prokuratora przysługuje zażalenie do sądu właściwego do rozpoznania sprawy, chyba że ustawa stanowi inaczej. Będą to przykładowo zażalenie na odmowę udostępnienia akt (art. 159 k.p.k.), w sprawie zachowania w tajemnicy okoliczności umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka (art. 184 § 5 k.p.k.) czy też nawet w pewnych

⁶² Z. Brodzisz, *Komentarz do art. 321*, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, Warszawa 2023, nb 12.

sytuacjach na umorzenie śledztwa⁶³ (art. 306 § 2 pkt 1 k.p.k.). Wyjątki od wskazanej wyżej zasady zachodzą przykładowo w następujących przypadkach. Zażalenie na zarządzenie prokuratora w przedmiocie zatrzymania i przymusowego doprowadzenia podejrzanego w postępowaniu przygotowawczym rozpoznaje sąd rejonowy prowadzenia postępowania, niezależnie od miejsca zatrzymania (art. 247 § 6 w zw. z art. 246 § 1 k.p.k.)⁶⁴. Zażalenie na wydane przez prokuratora postanowienie w przedmiocie środka zapobiegawczego przysługuje do sądu rejonowego, w którego okręgu prowadzi się postępowanie (art. 252 § 2 k.p.k.). Zażalenie na wydane przez prokuratora postanowienie w przedmiocie zabezpieczenia majątkowego w przypadku, gdy postępowanie przygotowawcze prowadzone jest w okręgu innego sądu niż sąd miejscowo i rzeczowo właściwy, przysługuje do sądu rzeczowo właściwego do rozpoznania tej sprawy w pierwszej instancji, w którego okręgu prowadzone jest postępowanie przygotowawcze (art. 293 § 4 k.p.k.). Ponadto, jeżeli w postępowaniu przygotowawczym postanowienie (zarządzenie) zostało wydane przez organ nieprokuratorski, zażalenie rozpoznaje prokurator sprawujący nadzór nad tym postępowaniem (art. 465 § 3 k.p.k.). Z kolei zażalenie na inne niż postanowienia i zarządzenia czynności prokuratora w postępowaniu przygotowawczym (tzw. czynności niedecyzyjne⁶⁵) rozpoznaje prokurator bezpośrednio przełożony (art. 302 § 2 i 3 k.p.k.).

12.

Udział radcy prawnego w postępowaniu przygotowawczym stanowi niewątpliwie jeden z elementów urzeczywistniających prawo podejrzanego do obrony w postępowaniu karnym, postępowaniu, które dotkliwie ingeruje w sferę praw człowieka i obywatela. Mając na uwadze powyższe, obowiązki obrońcy z wyboru we wskazanym postępowaniu skierowane na zapewnienie właściwej ochrony mocodawcy powinny być wykonywane z troską o dobro klienta, z należytą starannością, rzetelnie i uczciwie, zgodnie z prawem, zasadami etyki zawodowej oraz dobrymi obyczajami. Niewłaściwe świadczenie pomocy prawnej może doprowadzić do pozbawienia klienta należnej mu ochrony prawnej, jak również stanowić podstawę odpowiedzialności dyscyplinarnej radcy prawnego. Warto także wskazać, że w razie rażącego naruszenia przez obrońcę obowiązków procesowych w postępowaniu przygotowawczym prokurator zawiadamia o tym właściwą radę okręgową izby radców prawnych, żądając od jej dziekana nadesłania w wyznaczonym, nie krótszym niż 30 dni, terminie informacji o podjętych działaniach wynikających z zawiadomienia, a odpis takiego zawiadomienia przesyła się Ministrowi Sprawiedliwości (art. 20 § 1 k.p.k.).

⁶³ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 26 sierpnia 2010 r., I KZP 13/10, Biul. SN 2010, nr 8.

⁶⁴ H. Skwarczyński, *Komentarz do art. 246, [w:] Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz. Art. 1–424*, red. D. Drajewicz, Warszawa 2020, nb 3.

⁶⁵ Szerzej D. Drajewicz, *Zażalenia na czynności niedecyzyjne oraz zażalenia osób niebędących stronami w postępowaniu przygotowawczym (art. 302 k.p.k.)*, „Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury” 2017, z. 1, s. 10–12.

Bibliografia

Literatura

- Bereza A., *Ewolucja statusu radcy prawnego w postępowaniu karnym*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2016, nr 3.
- Drajewicz D., *Zażalenia na czynności niedecyzyjne oraz zażalenia osób niebędących stronami w postępowaniu przygotowawczym (art. 302 k.p.k.)*, „Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury” 2017, z. 1.
- Gąsiorowska M., *Nieprawidłowe praktyki w zakresie zarządzania zgodą na widzenie wydawanej obrońcy*, „Palestra” 2005, nr 1–2.
- Jagiello D., *Udział radcy prawnego w procesie karnym po nowelizacji k.p.k. z 27 września 2013 r.*, „Ius Novum” 2015, nr 1.
- Kodeks Etyki Radcy Prawnego. Komentarz*, red. T. Scheffler, Warszawa 2023.
- Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. A. Sakowicz, Warszawa 2023.
- Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, Warszawa 2023.
- Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz aktualizowany*, red. D. Świecki, LEX/el. 2023.
- Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz do art. 1–166*, red. S. Zabłocki, Warszawa 2017.
- Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz. Art. 1–424*, red. D. Drajewicz, Warszawa 2020.
- Komar-Zabłocka M., *Status radcy prawnego w procesie karnym w świetle nowelizacji z 27 września 2013 r.*, „Ius et Administratio” 2014, nr 1.
- Stefański R.A., *Nawiązanie i ustanie stosunku obrończego w świetle nowelizacji kodeksu postępowania karnego*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2015, nr 4.
- Świecki D., *Czynności procesowe obrońcy i pełnomocnika w sprawach karnych*, Warszawa 2010.
- Ustawa o radcach prawnych. Komentarz*, red. T. Scheffler, Warszawa 2022.
- Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny i niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 870.

Orzecznictwo

- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 27 stycznia 1994 r., WO 11/94, OSNKW 1994, nr 5–6, poz. 36.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 marca 1997 r., IV KKN 326/96, „Monitor Prawniczy” 1997, nr 8.
- Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 17 lutego 2000 r., II AKa 24/00, „Prokuratura i Prawo” 2000, nr 9, poz. 21.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 czerwca 2002 r., II KKN 229/00, Legalis nr 358189.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 20 kwietnia 2000 r., II AKa 32/00, KZS 2000, nr 6, poz. 26.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 stycznia 2005 r., V KK 309/04, OSNKW 2005, nr 2, poz. 19.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 kwietnia 2010 r., II KK 268/09, OSNwSK 2010, nr 1, poz. 881.

- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 26 sierpnia 2010 r., I KZP 13/10, Biul. SN 2010, nr 8.
- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 28 kwietnia 2011 r., V KK 316/10, Legalis nr 433527.
- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 27 sierpnia 2013 r., WZ 22/13, Legalis nr 733454.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 3 czerwca 2015 r., AKa 64/15 (SIP LEX nr 1768710).
- Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 25 kwietnia 2019 r., II AKz 161/19, KZS 2019, nr 4, poz. 51.
- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 7 października 2020 r., IV KS 24/20, Legalis nr 2556257.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 28 kwietnia 2022 r., SK 53/20, Dz.U. z 2022 r. poz. 958.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 5 kwietnia 2023 r., II AKa 324/21, Legalis nr 2951926.

Akty prawne

- Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych (Dz.U. z 1977 r. nr 38, poz. 167).
- Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (Dz.U. z 1993 r. nr 61, poz. 284, z późn. zm.).
- Karta praw podstawowych Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE seria C z 2016 r. nr 202).
- Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. nr 78 poz. 483, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 2023 r. poz. 127, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2022 r. poz. 1375, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych (Dz.U. z 2022 r. poz. 1166, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego i niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2013 r. poz. 1247, z późn. zm.).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 kwietnia 2015 r. – Regulamin wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury (Dz.U. z 2016 r. poz. 508, z późn. zm.).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 25 września 2015 r. w sprawie wysokości opłaty za wydanie kopii dokumentów oraz uwierzytelnionych odpisów z akt sprawy (Dz.U. z 2015 r. poz. 1566).
- Uchwała Krajowej Rady Radców Prawnych nr 124/XI/2022 z dnia 3 grudnia 2022 r. w sprawie Regulaminu wykonywania zawodu radcy prawnego.
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 lipca 2023 r. w sprawie czynności administracyjnych związanych z wykonywaniem tymczasowego aresztowania oraz kar i środków przymusu skutkujących pozbawieniem wolności oraz dokumentowania tych czynności (Dz.U. z 2023 r. poz. 1741).
- Uchwała Prezydium Krajowej Rady Radców Prawnych nr 884/XI/2022 z dnia 7 lutego 2023 r. w sprawie ogłoszenia Kodeksu Etyki Radcy Prawnego.